

MARMARA ÜNİVERSİTESİ MARMARA UNIVERSITY
ULUSLARARASI İLİŞKİLER RESEARCH CENTER FOR
ARAŞTIRMA ve UYGULAMA MERKEZİ INTERNATIONAL RELATIONS

MURCIR Analiz

Farklı Yönleriyle İran'ın İsrail Saldırısı ve Bölgesel Çatışma Riski

“İki ülke arasındaki gerilimin veya İran'ın bölgedeki vekil gücü olarak görülen gruplarla İsrail arasındaki periyodik çatışma durumlarının sona ermesi için öncelikle Gazze'de kalıcı bir ateşkesin sağlanması, İsrail-Filistin meselesinin hakkaniyetli bir çözüme kavuşması ve İran nükleer programının uluslararası hukuk temelinde ele alınarak İran'ın uluslararası topluma daha güçlü bir entegrasyonunun sağlanması gerekmektedir.”

Muhammet Fatih ÖZKAN

13 Nisan 2024 akşamında İran, İsrail'i kamikaze dronlar, seyir füzeleri ve balistik füzelerle hedef alan “Gerçek Vaat” adını verdiği bir operasyon başlattığını duyurdu. Bu saldırı, İran devletinin doğrudan İsrail'in yönettiği toprakları hedef aldığı ilk eylem olmasının yanı sıra İsrail'in de Arap olmayan bir ülke tarafından hedef alınması anlamında bir ilkti. Yaşanacak bir askeri çatışmadan etkilenme olasılığı yüksek olan ülkeler ve İsrail'in batılı müttefikleri, daha ilk andan itibaren yaşanan bu gelişmeyi kaygıyla takip ederek uluslararası toplumu harekete geçirdi. Nitekim Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve başta İngiltere ile Fransa olmak üzere Avrupalı güçler İran'ın bu girişimini kınarken İsrail'e destek açıklamaları ardı ardına geldi. Ancak 14 Nisan sabahına doğru İran'ın başlattığı bu saldırı sona erdiğinde korkulan olmadı ve İsrail topraklarında herhangi bir can kaybının yaşanmadığı ve ciddi bir maddi hasarın ortaya çıkmadığı anlaşıldı. Fakat uluslararası toplum nezdinde bu sefer İsrail'in nasıl bir karşılık vereceği konusu gündeme geldi ve bölgesel bazlı savaş senaryoları konuşulmaya başlandı. İsrail, İran'ın bu adımına karşı önemli mesajlar içerse de oldukça sınırlı ve resmi olarak üstlenmediği noktasal bir saldırıyla karşılık vererek çatışmayı daha fazla derinleştirmede. Geline bu noktaya rağmen taraflar arasındaki hesabın bu şekilde kapanmış olduğunu iddia etmek pek mümkün görünmemektedir. Bundan sonraki aşamada iki ülke arasındaki gerilimin ne yönde ilerleyeceğiyle ilgili yapılan değerlendirmeleri daha sağlıklı bir perspektiften analiz edebilmek için belli başlı sorulara cevap aramaya çalışmak daha yerinde olacaktır.

İran saldırısını nasıl anlamlandırmak gerekir?

İran'ın İsrail'e 13 Nisan akşamı başlattığı saldırıyı aslında geç kalınmış bir hesaplaşma olarak görmek gerekir. Zira İsrail, bir süredir hem İran topraklarında hem de diğer bölge ülkelerinde İran nükleer programıyla ilgili isimleri ve İranlı askeri yetkilileri hedef almaktaydı. Bunun son örneği 1 Nisan'da yaşandı ve İsrail, İran'ın Şam'da bulunan büyükelçilik kompleksindeki bir binaya hava saldırısı düzenledi. Aralarında Devrim Muhafızları komutanlarından Tuğgeneral Muhammed Rıza Zahidi gibi üst düzey isimlerin de bulunduğu yedi İranlı askerin hayatını kaybettiği bu saldırı, Tahran'ın İsrail'in bu tür eylemlerine karşı "stratejik sabır" olarak tanımladığı uzun süreli sessizliğini bozmasına yol açtı. Bu olayın hemen akabinde başta dini lider Ayetullah Ali Hamaney olmak üzere İranlı yetkililer, yapılan saldırının karşılıksız kalmayacağı yönünde açıklamalar yaptılar. İsrail'in toplantı halindeki üst düzey askeri yetkilileri hedef alan bu hamlesini diğerlerinden ayıran en temel husus, saldırının İsrail tarafından gerçekleştirildiğine dair hiçbir şüphenin bulunmaması ve uluslararası hukukta diplomatik dokunulmazlığı bulunan bir binanın doğrudan hedef alınması olmuştur. Eğer İran, İsrail'in bu saldırısını da bölgenin çatışma ortamına sürüklenmemesi için herhangi bir karşılık vermeden geçiştirmiş olsaydı, bu durum bölgesel caydırıcılığına ve müttefikleri gözündeki konumuna ciddi bir zarar verecekti. Bu yüzden İran, 13 Nisan akşamı İsrail'e karşı önceden duyurduğu ve farklı bir tırmanmaya yol açmasını arzu etmediği sınırlı ama kullanılan silahlar bakımından çeşitlendirilmiş bir saldırı gerçekleştirdi.

İki ülke arasında yaşanan gerilimin öncelikle büyük bir bölgesel savaşa, sonraki aşamada her iki ülkenin müttefiki olduğu büyük güçlerin devreye girmesiyle yeni bir dünya savaşına dönüşme ihtimaline dair çok sayıda değerlendirme yapıldı. Ancak İran'ın İsrail'e yönelik saldırısının İsrail'in bazı askeri üslerinde yol açtığı küçük hasarlar dışında ciddi bir soruna yol açmaması, ABD'nin İsrail'e, İran'a yönelik yeni bir karşı misilleme yapmama çağrısında bulunmasına ve böyle bir girişimde bulunması durumunda destek vermeyeceğine dair bir açıklama yapmasına neden oldu. İsrail hükümeti de kabinedeki farklı görüşlere rağmen, İran'ın da gerilimi daha fazla artırma niyetinde olmadığını fark ederek kapsamlı bir karşı hamle yapmadı. Her ne kadar 19 Nisan günü İran'ın İsfahan şehrinde bulunan birkaç stratejik noktanın vurulmasının arkasında İsrail'in olduğu tahmin edilse de Tahran, bu saldırıları ciddiye almadığı şeklinde bir görüntü vererek konuyu daha fazla uzatmak istemediğini gösterdi.

Saldırı ile tırmanan İran-İsrail geriliminin bölgeye nasıl yansımaktadır?

1 Nisan ile 19 Nisan arasında yaşanan bu süreç, aralarında Türkiye, Mısır ve Suudi Arabistan'ın da bulunduğu bölge ülkelerini fazlasıyla kaygılandırdı. Zira 7 Ekim'de Hamas'ın "Aksa Tufanı" saldırısından sonra İsrail'in Gazze'ye başlattığı operasyonlar dolayısıyla İslam dünyasında İsrail'e karşı bir tepki ortaya çıkmıştı. Diğer yandan İran, bölgede bulunan ABD üsleri ve İsrail'deki hedeflere odaklanan başta Irak'taki Şii milisler olmak üzere, Lübnan'da Hizbullah ve Yemen'de Husiler üzerinden bölgesel nüfuzunu artırmaya devam etmekteydi. Bu konjonktürde

iki ülke arasında yaşanacak bir çatışmada herhangi bir tarafta yer almaktan kaçınma isteği ve çatışmanın tüm bölgeye yayılma riski, bölge ülkelerini harekete geçirdi. Bu yüzden ısrarlı bir şekilde hem İran'a hem de İsrail'e karşılıklı olarak itidalli davranma, gerilimi artıracak adımlardan kaçınma ve çatışmayı derinleştirecek hamlelerden uzak durma yönünde çağrı yaptılar. Türkiye de dış işleri bakanları aracılığıyla ABD ve İran'ın karşılıklı mesajlarını birbirlerine iletti ve yaşanan gerilimin sona ermesi için çeşitli önerilerde bulundu.

Bu süreçte, bölgedeki iki ülkenin durumu için de ayrı bir parantez açmak gerekir. Bunlardan ilki olan Irak'ta, İran'la mezhepsel yakınlığı bulunan bir hükümet iktidarda bulunmaktadır. Bu hükümet aynı zamanda İsrail'in müttefiki olan ABD ile stratejik ilişkilere sahip olduğundan yaşan bu gerilimde oldukça zor bir durumda kaldı ve bir denge politikası yürütmeye çalıştı. Nitekim 13 Nisan akşamı Irak hava sahasını uçuşlara kapatırken İsrail'e yol alan İran dronlarına herhangi bir müdahalede bulunulmadı. Ancak bu dronları durdurmak için ABD'nin gerçekleştirdiği hamleler de engellenmedi. Bölgede İran'ın saldırılarından doğrudan etkilenen bir diğer ülke de Ürdün'dür. 13 Nisan akşamı hava sahasını uçuşlara kapattığını açıklayan Amman yönetimi, Ürdün üzerinden geçen İran dronlarını ülke güvenliğini gerekçe göstererek düşürünce, İran'a karşı o gece benzer eylemler gerçekleştiren ABD, İngiltere ve Fransa gibi İsrail müttefiklerinden oluşan Batı ittifakıyla beraber hareket etme görüntüsü verdi. Bazı Körfez ülkelerinin söz konusu ittifaka istihbarat desteği verdiğine dair iddialar ise muhatapları tarafından yalanlandı. İran ile İsrail arasında artan gerilimin en olumsuz etkilerinden biri de Gazze'de yaşanan insani dramın ikinci planda kalması oldu. 7 Ekim'den hemen sonra Batı dünyasının desteğini büyük ölçüde arkasına alan İsrail'in, Gazze'ye yönelik operasyonlarının ciddi bir şekilde sorgulanmaya başladığı bir dönemde gündeme gelen İran saldırısı, İsrail'in ABD, İngiltere ve Fransa gibi geleneksel müttefikleriyle ilişkilerini yeniden toparlamasını sağladı.

İran iç siyaseti açısından yansımaları nelerdir?

İsrail'in 1 Nisan'da Şam'a gerçekleştirdiği saldırı, İran kamuoyunda İsrail'e güçlü bir misillemeyle karşılık verilmesi gerektiği yönünde bir beklentiyi de beraberinde getirdi. İranlı yetkililer ülkede oluşan İsrail karşıtı bu havadan yararlanarak intikam söylemi etrafında yaklaşık iki hafta boyunca toplumsal bir mobilizasyon sağlamaya çalıştı. Zira İran'da Mahsa Amini isimli bir kadının ahlak polisleri tarafından göz altına alınmasından sonra ölmesiyle 2022 sonbaharında başlayan gösteriler, ciddi bir toplumsal kırılmaya yol açmıştı. İran'da rejimin zor kullanması ve zorunlu tesettür uygulamasındaki bazı fiili esnekliklerle bu gösteriler, 2023 yılının ilkbaharı itibarıyla büyük ölçüde kontrol altına alınmıştı. Hamas'ın 7 Ekim saldırısı sonrası İsrail'in Gazze'deki operasyonları, İran'da İsrail'e yönelik öfkeyi artırsa da İsrail'le doğrudan çatışmaya sürükleyecek bir söylemden kaçınılmıştı. Ancak, 1 Nisan'daki saldırı sonrasında oluşan tepki, İran'ı İsrail'e karşı propaganda amaçlı kullanılan animasyon gösterilerinden daha ciddi bir adım atmaya zorlayınca 13 Nisan akşamı söz konusu saldırı başladı. İranlı yetkililer bu saldırının amacını ve verilmek istenen mesajın ne olduğunun altını özellikle çizerek, Tahran'ın bölgesel caydırıcılığını ve ulusal prestijini korumak için bir anlamda bunu yapmak zorunda olduklarını ifade etmeye çalıştılar.

İsrail'e karşı gerçekleştirilen saldırının başarıyla sonuçlandığı açıklandıktan sonra İran sokaklarında yaşanan sevinç gösterileri ve İsrail'in bu saldırıya karşı -19 Nisan'da İsfahan'da vurulan birkaç stratejik askeri nokta dışında- ciddi bir misilleme yapmamış olması, İran'da rejimin moralini yükseltti. Nitekim zorunlu tesettür uygulamasına yönelik yaptırımları daha da artıran yeni bir yasanın uygulamasına yönelik kararlar tam da bu süreçte açıklandı.

Önümüzdeki süreçte neler beklenebilir?

19 Nisan'da İsfahan'da gerçekleştirilen son saldırılardan sonra İran ile İsrail arasındaki karşılıklı misillemeler büyük bir silah çatışmaya dönüşmeden sona ermiş görünmektedir. Ancak iki ülkenin yeniden karşı karşıya gelmesinin mümkün olmadığını iddia etmek oldukça zordur. Nitekim İran, ilk kez bölgedeki vekil güçleri üzerinden değil de doğrudan kendi imkanları ve kendi toprakları üzerinden İsrail'i hedef alabilecek bir askeri kapasiteye sahip olduğunu gösterdiğine inanmaktadır. İsrail ise -Şam'da gerçekleştirdiği ve İranlı üst düzey askeri yetkililerin ölümüyle sonuçlanan etkili bir saldırıya rağmen- İran'ın büyük bir çatışmadan kaçındığı yönünde bir tespit yaptı. Bu iki durum, her iki ülkeyi de bundan sonraki süreçte daha cüretkâr davranmaya sevk edebilir. Özellikle İsrail, 7 Ekim sonrasında Gazze'ye başlattığı operasyonların yol açtığı yıkımı ve insani dramı uluslararası toplum nezdinde ikinci planda bırakmak için İran'la gerilimi artıracak adımlar atabilir. İran ise gerekli gördüğü takdirde daha çok Suriye, Irak, Lübnan ve Yemen'de temas halinde olduğu silahlı gruplar üzerinden İsrail'i hedef almayı tercih edecektir. Eğer İran'da toplumsal muhalefet kontrol edilemez bir noktaya gelirse, rejimin İsrail'le gerilimi yeniden artırma politikasına başvurması beklenebilir. Genel olarak, iki ülke arasındaki gerilimin veya İran'ın bölgedeki vekil gücü olarak görülen gruplarla İsrail arasındaki periyodik çatışma durumlarının sona ermesi için öncelikle Gazze'de kalıcı bir ateşkesin sağlanması, İsrail-Filistin meselesinin hakkaniyetli bir çözüme kavuşması ve İran nükleer programının uluslararası hukuk temelinde ele alınarak İran'ın uluslararası topluma daha güçlü bir entegrasyonunun sağlanması gerekmektedir.

Yazar Hakkında

Muhammet Fatih Özkan, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Biga İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası Bölümü'nde doktor öğretim üyesi olarak çalışmaktadır. Lisans eğitimini 2011 yılında Marmara Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde tamamladı. Yüksek lisans derecesini "İran'ın Ortadoğu'da Etkinlik Arayışları: Devrim İhracı Politikasından 'Şii Hilali' Söylemine" başlığıyla 2013 yılında Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi'nden aldı. Doktora tezini de aynı üniversitede "İran'ın Dengeleme Motivasyonları ve Stratejileri Çerçevesinde Irak Kürtleriyle İlişkileri" başlığıyla 2019 yılında tamamladı. Devletlerin dış politika stratejileri, enerji güvenliği ve Ortadoğu siyaseti üzerine çalışmalarını sürdürmektedir.

*Yazıda yer alan fikirler yazarına/yazarlarına aittir ve MURCIR 'ın yayın politikasını yansıtmayabilir.

